

Бех В. П.

кандидат філософських наук, декан факультету соціології та соціальної роботи Запорізького державного університету

НАУКОВО-ОСВІТНІЙ ПОТЕНЦІАЛ КРАЇНИ ЯК ОНТОЛОГІЧНА ОСНОВА РОЗБУДОВИ ДЕРЖАВНОСТІ І УКРАЇНИ

Розбудова української державності традиційно сприймається як процес створення системи законів та виконавчої "вертикалі". Однак аналіз доводить, що державність ґрунтується на процесі смислогенезису, який в об'єктивному вимірі підтримується наукою, а в суб'єктивному - освітою. Носієм державності є соціальний інтелект країни.

Державність як соціальний інститут генетично виникає та функціонує на завершальному етапі саморозгортання соціального організму країни. Тому формування державності завжди "запізнюється" від розвитку громадянського суспільства. Держава в даному випадку є виконавчим органом завдяки якому державність виходить на перший план. Структурно вона, держава, виглядає як система специфічних органів. Співвідношення державності й держави таке, як, наприклад, співвідношення між релігією та церквою і правом та юридичними закладами, наукою та науковими установами, шлюбом і сім'єю.

При цьому важливо наголосити, що розбудова державності, як соціального інституту та держави, як специфічного соціального організму детермінується двома обставинами, а саме: субстанціональною основою соціального світу та зовнішніми умовами її формування.

Умови формування державності України на початку ХХІ століття характеризуються з одного

боку кризою соціального світу планетарного масштабу, а з другого - глобалізацією соціального світу. Фактично ми стали свідками міжцивілізаційного зсуву, який піднімає світову спільноту від індустріальної фази розвитку в інформаційну.

При цьому добре відомо, що умови, які склалися наприкінці ХХ століття не були сприятливими для розбудови державності України. Розвиток державності сьогодні стримує ціла низка негативних факторів. По-перше, це стан та направленість свідомості пересічного громадянина країни, характерними рисами якого є застарілий світогляд та моно ідеологічні настанови, фрустрація свідомості та соціофобія, значна політична інфантильність та слабка мовна підготовка.

По-друге, Україна, на превеликий жаль, після здобуття політичної незалежності, ніяк не може запустити процес морфогенезу, тобто почати створювати субстанцію соціального тіла країни. Причина цього полягає в тому, що в її семантичному просторі за часи минулого культурно-історичного розвитку сформувалось 7-12 контркультур, які протистоять одна одній. Це призводить до недостатнього спілкування між різними верствами населення, між східними та західними регіонами, між молоддю та старшим поколінням, яке стримується відсутністю узгодженої системи цінностей.

По-третє, наявність у семантичному просторі країни незрілої національної ідеї, активізація в колективному підсвідомому дистресових архетипів, відсутність нових етичних засад, теоретична невизначеність моделі майбутнього соціального устрою України, які виконують функцію сил тиску в процесі формоутворення громадянського суспільства.

По-четверте, Україна, за часи існування у складі СРСР, випала із загальноєвропейського процесу: за цей час інші країни світу завершили розбудову своїх онтологічних підвалин і на початку ХХІ століття вступили на шлях створення континентальних та міжконтинентальних соціальних структур. Прикладом таких супер-систем є Загальноєвропейський Дім, Євразійський простір, Балтико-Чорноморська зона, Чорноморський басейн та інші.

Субстанційну основу держави та державності створює так званий дух народу. Його вплив на самопрояв державності важко навіть оцінити. Не зменшуючи ролі суб'єктивного чинника (особистостей, партій, громадських рухів) в саморозгортанні соціального світу, треба вбачати й те, що тут визначальне значення має спонтанний прояв такого чинника суспільного розвитку, як розум людини. Ми не зрозуміли або не сприйняли серйозно попередження Гегеля про те, "що якщо тільки дух народу піднімається на більш високий рівень, всі моменти державного устрою, пов'язані з попередніми рівнями його розвитку, втрачають свою усталеність, вони повинні занепасти, і не існує сили, здатної їх утримати".

Тож основою формування української держави та державності є духовна субстанція. Якщо оцінити це явище з висоти сучасної теоретичної думки про соціальний світ, то мова тут повинна йти про смислогенез як космологічний чинник, що знаходиться в основі всього розумного живого на нашій планеті.

У такому випадку науково-освітній потенціал народу є вирішальним чинником для формоутворення державності та розбудови морфологічних і структурно-функціональних параметрів держави. Ця теза потребує більш детального обґрунтування.

Наукова складова формування державності полягає в тому, що теоретична думка осягає все нові й нові поля сенсів, збуджує та переводить їх у розряд наукових знань, пристосованих для повсякденного практичного використання. Вибух масового інтересу світової спільноти до системного відтворення категоріальних структур, або так званих "фігур логіки", зумовлюється, на нашу думку, тим, що на передодні ХХІ століття гостро постало питання про відтворення єдиної категоріальної основи культурно-історичного прогресу.

Створення універсального категоріального каркасу інформаційної цивілізації філософськи обґрунтовує, з одного боку, неминучість повороту у свідомості світової спільноти до нового мислення з його пріоритетом загальнолюдських цінностей, переходом від політичної конфронтації до співробітництва, розумінням соціокультурної інтеграції людства. А нове мислення, у свою чергу, - умова створення цілісного погляду на світ в повноті його реальних протиріч та визначальних тенденцій.

З другого боку, це усвідомлення дає змогу цілеспрямовано використовувати категоріальний "каркас" сучасної культури в єдності його світоглядних та логіко-гносеологічних функцій для продуктивного осягнення дійсності в усіх сферах діяльності людини. Так працює механізм саморегуляції соціального світу, що ґрунтується на знакових системах.

Мова в такому вимірі постає не просто як засіб спілкування людей між собою у межах локалізованого етносу а має значно більший вплив на наше життя, бо вона визначає процес формування соціального організму країни. По-перше, мова як семантична основа державності визначає головні параметри соціальних конструкцій, які можуть сформуватись на її основі. По-друге, мова, як знакова система, виступає засобом саморегуляції соціального життя. Ця властивість притаманна їй завдяки сенсам закладеним в її одиницях - поняттях або, ширше, категоріальному апараті науки.

Освітня складова розбудови держави та формування державності полягає в тому, що

знання, здобуті наукою цілеспрямовано транспортуються у свідомість людей і спрямовують їх повсякденну життєдіяльність взагалі, і державотворчу зокрема. Тому теоретичний аналіз розбудови державності буде не повним, якщо не визначити співвідношення між державотворенням та освітою. І пов'язане це з тим, що освіта в соціальному організмі країни відіграє роль соціального інституту, тобто є силою, яка живить ціле - соціальний організм та його невід'ємну частину - державу. Крім того, освіта, разом з наукою, у соціальному організмі країни відіграє роль позитивного зворотного зв'язку. Тому національна система освіти виступає в нашому типі організації суспільного життя як ефективний інструмент розбудови державності.

З огляду на те, що онтологічною основою явища освіти є смислогенез, термін "освіта" постає в українському варіанті напрочуд найточнішим від англійського "education" та російського "образование" (творити людську особистість згідно з певною моделлю, образом), тому, що поняття "освіта" у даному випадку - це вістря, вісь життя (ось + vita).

Саме смислогенез через освіту як механізм самовиявлення, самовиразу створює на макрорівні те, що дістало назву "дух епохи", на якому базується певний тип культури, виробництва, спілкування і який "делегується" в систему освіти, як суспільно визначена вимога, норма, стандарт чи ідеал. Тут можна зауважити й протилежне: якщо дух народу треба підняти в процесі розбудови української держави на більш високий щабель, то він може бути забезпечений тільки створенням якісно іншої системи національної освіти.

Носієм науково-освітнього потенціалу в державотворчому процесі є соціальний інтелект народу. Тут треба зробити як мінімум два важливі пояснення. По-перше, термін "потенціал" зберігає в собі приховані можливості, оскільки завдяки синергетичному характеру саморозгортання соціального світу він здатний породжувати на інформаційному етапі розвитку світової спільноти якісно нові форми держави та державності. По-друге, соціальний (колективний) інтелект - не сума індивідуальних

інтелектів, а їх складова система. Один з фундаторів кібернетики Мак-Калпок слушно зауважив, що система з "дурних" машин може бути розумнішою за системи розумних машин - питання лише в рівні їх взаємодії. Так і суспільство може складатися з розумних людей, а жити на рівні ідіотизму як, наприклад, це відбувається в Україні, - усе визначається рівнем інформаційних зв'язків. Конкретніше соціальний інтелект можна охарактеризувати як здатність суспільства і його підсистем сприймати, зберігати, накопичувати знання, виготовляти нові ідеї й використовувати їх з метою забезпечення прогресу.

Потужність науково-освітнього потенціалу в розбудові державності вимірюється енергетикою суспільного ідеалу держави. Тут справа полягає в тому, що ідеал має вирішальний вплив на саморозгортання соціальних структур, до яких безумовно належить і держава. Механізм спонукальної дії ідеалу на соціальні конструкції полягає в тому, що між "системою-метою" та "системою-реалією" виникає структурна напруга і тільки за цієї умови реальна система починає рухатись у сторону свого вдосконалення. Можна навіть обґрунтувати кількісну сторону потужності потенціалу, оскільки він дорівнює обсягу інтелектуальної енергії, який готовий "видати" етнос на реалізацію ідеалу держави.

За таких обставин органи державної влади повинні постійно шукати якісно нові засоби розбудови державності. Як показує наш аналіз, до засобів підвищення ефективності державотворення мають стати: імовірнісний світогляд, якісно нові ідеологічні настанови, сучасна наука та безперервна освіта. Це означає, що для забезпечення розбудови державності треба, щоб вітчизняна філософська думка розробила специфічну проектно-ціннісну свідомість. Суть її полягає в розширенні сфер інженерно-конструкторської і комп'ютерно-програмної раціональності, які автоматично призведуть до універсалізації проектного підходу в засвоєнні соціальної реальності.

Структурно така проектно-конструкторська діяльність складається з кількох елементів, а саме: комплексу вихідних умов її здійснення; концептуальної, тобто системної

основи, що є її організаційним стрижнем, технології моделювання соціального об'єкту, варіативного поля можливих шляхів реалізації проекту, нарешті, критеріальної бази для оцінки якості трансформації теоретичного в практичне.

Іншим засобом розробки проблеми державотворення є нові ідеологічні засади. Відмова від ідеології в державотворенні є консенс. Її, ідеологію, треба розглядати значно ширше. Наш аналіз доводить, що вона є сукупністю семантичних фільтрів, через які треба оцінювати розбудову держави.

У такому випадку провідними ідеологемами мають стати: розуміння квантово-хвильової природи соціального світу, синергетичного характеру формування соціуму, особистості, як головного чинника та збудника новаторських зрушень або флуктуацій, національної еліти, як атратора у процесі селекції цінностей для формування соціальних систем; організменого "устрою" країни, системного характеру саморегуляції соціального життя, в якій держава виконує лише певну сукупність функцій і немає права "душити" у своїх об'їмах громадянське суспільство; гуманітарної політики, як головного засобу формування соціального організму країни; інформаційної відкритості та прозорості

діяльності політичної системи, як суб'єкта управлінської діяльності; головування представницької та законодавчої функцій депутатського корпусу як носія інтересів різних верств населення країни, а не лобістів корпоративних кланів та партійних осередків; співвідношення індивідуалізму з колективізмом, лібералізму з патерналізмом.

Тож осягнення науково-освітнього потенціалу країни є дієвим резервом розбудови української держави та джерелом державності. Його повне використання тільки й забезпечить Україні досягнення цілісності, тобто стати соціальною системою, щільність внутрішніх зв'язків якої буде перевищувати щільність зв'язків зовнішніх. За таких умов Україна дійсно стане самостійним соціальним утворенням, що здатне забезпечити стає функціонування у складі світової та загальноєвропейської спільнот.

The up-building of the Ukrainian independent statehood is traditionally understood as a process of creating the system of laws and the executive vertical. But it looks conventionalized. The theoretical analysis proves that statehood is based upon the process of sense-genesis that is supported by science in the objective dimension and by education in a subjective one. The country's social intellect is the bearer of the statehood.